

Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje

MIGLĖ BARTUŠKAITĖ

Kauno Technologijos universitetas

APOLONIJUS ŽILYS

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. Remiantis 4 fokus grupių interviu duomenimis iš 2 miestietiškų ir 2 kaimiškų vietovių, straipsnyje identifikuojama politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška, esminga demokratijos konsolidacijai Lietuvoje. Lietuvoje politinis pasitikėjimas politinėmis institucijomis gana menkas, jis priklauso nuo kompleksinių priežasčių – objektyvaus santykio su valdžia nebuvimo ar valdžios atotrūkio nuo piliečių, žiniasklaidos konstruojamų neigiamų valdžios įvaizdžių, centralizuotų valdžios sprendimų primetimo ir bendruomenių balso sumenkinimo. Politinis pasitikėjimas menkas tose bendruomenėse ar vietovėse, kurių vietinė valdžia retai bendrauja ar apskritai nepalaiko jokio kontakto su savo administruojamos teritorijos gyventojais. Dalyvavimas bendruomenės ar visuomeninėje veikloje ten dažnai apibūdinamas konkurencijos principu, kai kelios bendruomenės ar organizacijos dubliuoja tą pačią veiklą bei konkuruoja tarpusavyje ir kai dėl ribotos veiklos ir siauro socialinio tinklo jos yra linkusios palaikyti tik fragmentišką ryšį su gyventojais. Pragmatiniai, racionalūs ir asmeniniai interesai bei pasitikėjimas siauru žmonių ratu charakterizuoja mažą socialinio pasitikėjimo žmonėmis raišką ir ribotą dalyvavimą bendruomenėse.

Raktažodžiai: politinis pasitikėjimas, socialinis pasitikėjimas, dalyvavimas, bendruomenė, santykis su valdžios institucijomis, demokratijos konsolidacija.

Keywords: political trust, social trust, participation, community, relation to political institutions, democracy consolidation.

Ižanga

Tiriant socialinį kapitalą kyla sunkumų, nes jo sampratos ir sociologinės analizės perspektyvos yra gana įvairios ir nelygiavertės. Kalbant apie pilietiškumo ar demokratijos procesus, socialinis kapitalas suprantamas ne kaip individualaus lygmens elementas (Bourdieu ar Colemano tradicija), bet kaip visuomenės ir bendruomeniškumo dėmuo su savitu socialinių ryšių tinklu (Putnamo tradicija) (Matonytė 2006; Matėjų 2008).

Straipsnis remiasi Putnamo (2001) socialinio kapitalo perspektyva: šioje analizėje pasitikėjimas tarp visuomenės narių, skatinantis įvairaus pobūdžio pilietinį aktyvumą ir dalyvavimą bendruomeniškose veiklose, teigiamai veikia ir demokratijos sklaidą. Intensyvus, neįpareigojantis ir abipusis pasitikėjimas – socialinio kapitalo ir stabilios pilietinės visuomenės, dalyvaujančios politiniuose procesuose, garantas.

Sociologai ir politologai kvestionuoja Putnamo bendro socialinio pasitikėjimo sąvoką (*general trust*) ir siūlo išskirti *politinį pasitikėjimą* institucijomis ir *socialinį pasitikėjimą* žmonėmis ir bendruomene, nes tai dvi skirtingos analitinės sąvokos. Tačiau abi pasitikėjimo formos sukuria socialinę erdvę visiems visuomenės dalyviams kooperuotis bendroje veikloje, dalyvauti pilietinėje visuomenėje; jos taip pat skatina demokratijos konsolidaciją ir politinės kultūros kūrimą (Almond ir Verba 1963).

Bendruomenės, klubai, nevyriausybinių organizacijos, labdaringos veiklos ir kitos dalyvavimo formos ugdo socialinį pasitikėjimą žmonėmis, bendruomeniškumą, socialinių tinklų stiprumą, mažina visuomenės susvetimėjimą ir anomišką būseną visuomenėje, skatina pliuralistinių vertybių sklaidą tarp skirtingų grupių (Schyns ir Koop 2010). Politinis pasitikėjimas apibūdina piliečių paramą esamai politinei sistemai, nusako atotrūkį tarp jų ir valdžios, parodo, kokio pobūdžio santykis tarp piliečių ir jų atstovų dominuoja demokratijos sąlygomis (Newton 2001). Tad šio *straipsnio tikslas* – identifikuoti politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo bendruomenėje raišką, esmingą demokratijos konsolidacijai Lietuvoje.

Socialinį ir politinį pasitikėjimą analizuojančios studijos ir empiriniai tyrimai atskleidžia komplikuatą socialinę realybę Lietuvoje: vienos studijos atranda ryšį tarp socialinio pasitikėjimo ir pilietinės visuomenės procesų akumuliacijos (Žiliūkaitė 2006, 2008; Juška ir Poviliūnas 2010), kitos kvestionuoja Putnamo sukonstruotą socialinio kapitalo ir paramos politinėms institucijoms ryšį (Matonytė 2004). Kartu savitai peržiūrimi Lietuvai būdingi vertybiniai bei kultūriniai dalykai ir prisimenama sovietinė praeitis, siekiant atskleisti jos žymes šiandienos tikrovėje (Beresnevičiūtė 2006; Leonavičius ir Ozolinčiūtė 2008).

Politisnis pasitikėjimas vs. socialinis pasitikėjimas

Newtono (2001) teigimu, socialinis kapitalas tampa interpretacine sąvoka, kai apibrėžiamas per plačiai. Politologų ir sociologų diskurse socialinis kapitalas tradiciškai suprantamas kaip bendro pasitikėjimo žmonėmis išraiška sociume. Kalbant apie pilietinės visuomenės idėją, socialinių ryšių visuomenėje intensyvumas pasireiškia objektyviu dalyvavimu nevyriausybiniame sektoriuje, bendruomenėje, ar kitose pilietiškumą formuojančiose akcijose (Putnam 2011).

Bendras pasitikėjimas (*general trust*) – tai ne tik socialinės intergracijos ir

demokratijos, bet ir visuomenės stabilumo pagrindas bei pagrindinė jos kompleksinių institutų tvarkos prielaida (Newton 2001). Tačiau analitiškai bendras pasitikėjimas dažnai sutapatinamas tik su socialiniu pasitikėjimu, nors šalia vertėtų išskirti ir politinio pasitikėjimo kategoriją (Newton 2001; Schyns ir Koop 2010). Putnamo apibrėžta pasitikėjimo sąvoka siejama tiek su socialinių normų abipusiškumu, patikimumu, dalyvavimu socialiniuose tinkluose, tiek ir su įsitraukimu į politinę veiklą, pilietiniu dalyvavimu ir piliečių bendro bei kryptingo tikslo politinėje erdvėje siekiu (Matonytė 2004).

Tyrinėjant pasitikėjimą ne visada empiriškai randamas ryšys tarp socialinio pasitikėjimo kintamųjų ir pasitikėjimo politinėmis institucijomis arba šis ryšys yra gana silpnas (Schyns, Koop 2010). Tarptautinių tęstinių socialinių tyrimų (pvz., Europos socialinio tyrimo/EVS ar Pasaulio vertybių tyrimo/WVS) duomenys taip pat rodo, jog po tam tikro ciklo pakartojus tyrimą skirtingose valstybėse pasitikėjimo laipsnis drastiškai kinta. Anot Hardin (Newton 2001), tokie pasitikėjimo rodiklių svyravimai gali būti susiję su aplinkinio pasaulio vertinimu ir per laiką kintančia asmenine patirtimi. Taigi pasitikėjimas – kartu ir asmens grįžtamasis ryšys vertinant išorinį pasaulį.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad bendras pasitikėjimas ne visada koreliuoja su ekonominėmis, socialinėmis ar politinėmis individų charakteristikomis. O jei tarp jų ir randamas ryšys, pasitikėjimas susiejamas su viena siaura sociodemografinė grupe, kuri gali būti apibūdinta kaip „laimėtoja“; dažniausiai tai vidutinio amžiaus vyrai, patenkinti savo darbu, laimingi savo gyvenimu ir besididžiuojantys savo tauta (Orren ir Newton cit. iš Newton 2001). Šios visuomenės dalies gyvenimo kokybė yra sąlyginai aukštesnė nei likusios visuomenės. Galima teigti, kad asmens sėkmės istorijos dažnai lemia teigimus lūkesčius ir bendrą pasitikėjimą, t. y. pasitikėjimą tiek valdžios institucijomis ar politine sistema, tiek žmonėmis ir socialine tvarka.

Šiuolaikiniuose tyrimuose kvestionuojamas ir bendro pasitikėjimo bei savanoriško dalyvavimo ryšys, nes sunku nustatyti, kas yra pasekmė, o kas rezultatas (Milner 2001, 2002). Nors Putnamas (2001) teigia, kad pasitikėjimas skatina dalyvauti įvairiose organizacijose, visuomeniniuose klubuose ar bendruomenėse, dalyvaujant pilietinėje ar visuomeninėje veikloje pasitikėjimas iš naujo atgaminamas ir kartu didinamas socialinis kapitalas konkrečioje socialinėje organizacijoje.

Pateikta socialinio kapitalo koncepcijos kritika dažnai remiasi plačia savo apibrėžtimi, kurioje socialinis ir politinis pasitikėjimas ar kapitalas sutampa ir paverčiamas „bendru socialiniu pasitikėjimu“. Atskyrus abu šiuos elementus, galima manyti, kad politinis pasitikėjimas atskleidžia objektyvų žmonių vertinimą, nukreiptą į tokias politines institucijas kaip savivalda, parlamentas, vyriausybė ar prezidento institucija (Newton 2001). Mažas politinis pasitikėjimas susijęs su žemu politinės aplinkos vertinimu, kai piliečiai išsako nuomonę, jog politinė sistema ar politikai yra ne tokie, kokius norėtų matyti (Schyns ir Koop 2010). Svyruojant pasitikėjimo politinėmis institucijomis indeksams,

svarbu atkreipti dėmesį, kad pats socialinis pasitikėjimo indeksas nebūtinai kinta kartu su politiniu pasitikėjimu.

Politinis kapitalas apibrėžia politinį pasitikėjimą ir yra sietinas su „domėjimusi politika ir įsitraukimu į ją, viešųjų interesų / viešosios gerovės susirūpinimu, (...) bei pasitikėjimu politinėmis institucijomis“ (Newton 2001, 205). Socialinis pasitikėjimas turi tam tikrų kokybinių skirtumų nuo politinio kapitalo, nors abi kapitalo formos yra svarbios demokratijos konsolidacijai. Socialinis pasitikėjimas apibrėžia visuomenės narių patirtis ir ryšių tvirtumą tarpusavyje, o politinis pasitikėjimas nusako, kas ir kaip yra artima ir patikima valdžios struktūra piliečiui. Šis žmonių ryšys su valdžia apibūdina jų tiesiogines ar netiesiogines (perduodamas masinių komunikacijos priemonių) patirtis, atotrūkio tarp valdžios ir visuomenės stiprumą, socialinės realybės ir politinio pasaulio atstumą (Beresnevičiūtė 2006).

Objektyvios politinės informacijos sklaida žiniasklaidos priemonėmis užtikrina politinį pasitikėjimą tarp piliečių ir valdžios institucijų. Nuolatinis pasitikėjimo-nepasitikėjimo priežasčių kvestionavimas viešajame diskurse atlieka edukacinę funkciją, užtikrinančią santykio tarp piliečių ir valdžios organų tęstinumą. Adekvatus informacijos užtikrinimas lemia tvirtesnio politinio kapitalo buvimą, kartu ir demokratijos įgyvendinimą (Aalberg ir kt. 2010).

Aptariant politinio ir socialinio kapitalo santykį, kyla epistemologinis klausimas: kodėl konkrečiais atvejais reikėtų atskirti politinį kapitalą nuo socialinio kapitalo arba politinį pasitikėjimą nuo socialinio? Kaip teigia Newtonas (2001), socialinis pasitikėjimas neprarandamas, jeigu asmenys nepasitiki politinėmis institucijomis, nes politinis pasitikėjimas priklauso nuo objektyvių institucijų veiklos, politinės sistemos ar ekonominės padėties stabilumo, priimtų prieštarėnų politinių sprendimų ir t. t. Taigi socialinis pasitikėjimas ir kapitalas nenyksta šalyje susvyravus politinio pasitikėjimo ir kapitalo indeksams. Dažnai politinis pasitikėjimas iliustruoja, koku mastu vietinė valdžia palaiko konstruktyvų tiesioginį kontaktą su savo piliečiais ne tik dokumentacijų klausimais ar administracinėms problemoms spręsti. Šis tiesioginis ryšys užtikrina darnų ir pozityvų piliečių pasitikėjimą institucijų veikla ar bent supratimą apie jas. Susiformavęs politinis pasitikėjimas tampa pagrindu vietinei valdžiai pademonstruoti institucinį atvirumą demokratijoje, kai piliečiai gali matyti priimamų sprendimų svarbą, tikslus, motyvus ir kvestionuoti juos, taip konsoliduodami demokratizacijos procesus. Objektyvus valdžios kontakto palaikymas su piliečiais, piliečių patirtys bendraujant su valdžios institucijomis ar netiesioginės piliečių patirtys, veikiamos žiniasklaidos, lemia politinį pasitikėjimą (Milner 2001, 2002; Thomas ir kt. 2002).

Taigi pasitikėjimas kaip bendra analitinė sąvoka tampa tam tikru galvosūkiu analizuojant socialinio kapitalo, pilietinės visuomenės ir demokratijos konsolidacijos ryšį, kai analitiniame lygmenyje vertėtų atskirti socialinio bei politinio pasitikėjimo formas ir prasmes (Newton 2001; Milner 2001, 2002; Matonytė 2004; Schyns ir Koop 2010).

Posovietinio konteksto specifiškumas ir socialinio pasitikėjimo transformacija

Vietinio lygmens viešojo sektoriaus darbuotojų ar tarnautojų darbas neturi apsiriboti tik politikos vykdymu instituciniu lygmeniu. Gerą jų darbą dažnai lemia ne tik socialinės gerovės ar ekonomikos gyvybingumo skatinimas vietoje, bet ir *viešosios moralės* palaikymas, kurį užtikrina bendravimas su aktyviais vietinės bendruomenės nariais. Žemiausias viešojo sektoriaus lygmuo, kuris turi būti prieinamas visiems žmonėms, negali apsiriboti tik administracinėmis funkcijomis, nes tik jų vykdymas neskatina jokio politinio pasitikėjimo šia institucija (Thomas et al. 2002; Palidauskaitė 2008).

Kaip teigia Kolankiewiczus (1996), Putnamo studijoje gauti rezultatai apie Italijos vidurio regionus ir socialinio pasitikėjimo formas gerokai skiriasi nuo posovietinių valstybių, nes socialinis kapitalas ir pasitikėjimas žmonėmis turi būti paremtas ne pragmatiškais ir racionaliais naudos vertybėmis, o moralinio pasitikėjimo vienas kitu formomis. Šiuo atveju, griuvus sovietinei sistemai, šeimos ar kiti giminystės ryšiai apibūdino daugybę pirmųjų kapitalistinės ekonomikos subjektų, verslo ir turto savininkų. Sistemos kaitos „laimėtojai“ pasitikėjimą žmonėmis ir turimais socialiniais tinklais transformavo į finansinį kapitalą ir panaudojo jį funkciškai kaupti ekonominius išteklius, o likusi visuomenės dalis tapo „pralaimėtojais“ (Matėjų 2008). Bet pasitikėjimas žmonėmis demokratinėje ir pilietinėje visuomenėje charakterizuoja menką paties pasitikėjimo racionalumo lygmenį, nes jis nėra įrankis pasiekti pragmatinių interesų (pvz., kopti socioekonominės padėties laiptais aukštyn). Socialinis pasitikėjimas – tai nekontraktinis, legitimuotas bei legalus socialinių tinklų egzistavimas, kai ekonominė sėkmė tėra tik netiesioginė viso to išdava (Putnam 2001). Kitas ganėtinai svarbus aspektas, iliustruojantis negatyviųjų pasitikėjimo formų egzistavimą posovietinėse visuomenėse (Matonytė 2004), yra susijęs su socialinio pasitikėjimo panaudojimu kompleksiniuose ryšiuose specifinėms problemoms spręsti ar tikslui pasiekti, o patys socialiniai ryšiai išlieka fragmentiški. Bet Putnamo (2001) supratimu, dalyvavimas socialiniuose tinkluose nėra paremtas įsipareigojimu „gražinti skolą“ tinklo viduje.

Kapitalas dažnai įkūnija asmens istoriją, t. y. bet kokia kapitalo rūšis – politinis ar socialinis – implikuoja, kad pirma kapitalas turi būti kaupiamas ir panaudojamas tam tikru laiko tarpsniu. Tad vykstant socialinei kaitai ir socialinei institutų legitimacijai, individai stengiasi savo sukaupą kapitalą panaudoti atsižvelgdami į besikeičiančias taisykles. Vadinasi, legitimuotas sovietinio biurokratinis aparatas ir nomenklatūra turimą politinį kapitalą pavertė ekonominiu ir politiniu kapitalu: daugybė sovietinės sistemos valdžios ir viešojo sektoriaus tarnautojų tapo verslo savininkais ar tarpininkais privatizavę sovietines bendroves ir struktūras (Róna-Tas 1997; Matėjų 2008). Tarpusavio ryšiai ir politinis pasitikėjimas tarp sovietinės nomenklatūros narių tapo tvirtu pagrindu naujos socialinės tvarkos pragmatiniams tikslams pasiekti.

Reikia pabrėžti, kad pati sovietinė sistema neskatinė tikrojo bendro pasitikėjimo (*general trust*), nes savo pobūdžiu ji buvo labai panaši į „luominės“ visuomenės tipą. Čia kiekvienas asmuo žinojo savo vietą ir paskirtį hierarchijoje, o demokratijos procesai ir įsitraukimas į bendruomenes, klubus ar kitas savanoriškas veiklos formas buvo griežtai reguliuojamas (Leonavičius ir Ozolinčiūtė 2008). Tokia totalitarinė integracija tarsi įtraukė visus į visuomenės tinklus ir vertė tapatintis su sovietinės sistemos sukonstruota bei individui paskirta bendruomene. Sovietinė sistema stokojo to, ką Almondas ir Verba (1963) vadina tradiciškumu ir vertybių tąsa per laiką: monopolinis viešasis sektorius neigė ir draudė savanorišką dalyvavimą demokratinuose procesuose, tad ir jokie legitimuoti bendro pasitikėjimo žmonėmis ar institucijomis sovietinė sistema negalėjo sukurti. Savarankiška veikla net neformalioje organizacijoje buvo suprantama kaip savavališka; ji buvo nekontroliuojama tik tiek, kiek leisdavo hierarchinėje struktūroje aukščiau esantys vadovai. Nors valdžia ar net tam jau sukurtos viešojo sektoriaus struktūros riboję dalyvavimą kultūriniame ar socialiniame gyvenime, egzistavo bendruomeniniai santykiai ir socialinis pasitikėjimas. Tiesa, šis pasitikėjimas dažnai apsiribojo artimiausia aplinka – šeima, draugais, kaimynais – ir šių santykių negalėjo užgniaužti paternalistiniai valdžios santykiai su žmonėmis (Leonavičius ir Ozolinčiūtė 2008).

Tarptautiniai tyrimai ir jų duomenys rodo, kad posovietinėse valstybėse per pastarąjį dešimtmetį išaugo socialinio pasitikėjimo žmonėmis laipsnis (Schyns ir Koop 2010). Tiesa, šio dalyvavimo formos dažnu atveju skiriasi tarp skirtingų kartų: senoji karta, socializuota „priverstinio dalyvavimo“, pilietinį aktyvumą suvokia kaip pareigą ir „lietuviškumo“ tradicijų išsaugojimą, o jaunimas dalyvauja iš individualių paskatų, siekdamas pragmatinių ir racionalių tikslų (Žiliūkaitė 2008). Šis skirtumas iliustruoja, kad bendruomeniškumas, pasitikėjimas bendruomene būdingesnis vyresnės kartos Lietuvos piliečiams, puoselėjantiems ir palaikantiems tradicines vertybes, nukreiptas į viešąjį gerį (Juška ir Poviliūnas 2010). Jaunoji karta taip pat turi socialinio kapitalo, bet šią posovietinę kohortą labiau apibūdina pragmatizmas, nauda, racionalumas bei sekuliarios vertybės (Žiliūkaitė 2006, 2008). Šis skirtumas tarp kartų nėra išimtinai naujas fenomenas, būdingas buvusioms sovietinėms valstybėms; socialinio kapitalo ir pasitikėjimo skirtumus tarp skirtingų kohortų galima aptikti ir Vakarų demokratijose (Rahn ir Transue 1998).

Ar dalyvavimas bendruomenėje visada skatina socialinį pasitikėjimą?

Pilietinės visuomenės pamatas – dalyvavimas pilietiniuose procesuose, bendruomenės veikloje ir įvairiose asociacijose, kurios įgalina visuomenės dalyvius būti aktyvesniais jos nariais (Almond ir Verba 1963; Putnam 2001). Dalyvavimas

pilietinėse asociacijose ir socialinėse organizacijose aktyvius visuomenės dalyvius integruoja dviem lygiais: asmenis organizacijos viduje ir tinkle bei išoriškai organizaciją visoje visuomenės sistemų ir institutų sandūroje (Žiliūkaitė 2006). Taigi narystė pilietinėse organizacijose tampa funkciškai reikalinga politinės sistemos (ar politinės kultūros) ir jos piliečių grandimi; ji skatina piliečius aktyviai dalyvauti kuriant demokratiją.

Dalyvavimas šiose organizacijose gali būti apibūdinamas kaip neprivalomas, savarankiškas, laisvos valios išdava, kai nesiekama pelno ar kitų pragmatinių interesų asmeninei naudai patenkinti (Matonytė 2004; Žiliūkaitė 2006). Dalyvavimas socialinėje veikloje (pvz., nevyriausybiniam sektoriuje) yra sąmoningo žmogaus socialiai atsakingas veiksmas ir tam tikra „investicijos forma“ į socialinio kapitalo kaupimą visuomenėje. Tačiau šiandienos Lietuvoje dažnas aktyvus ir jaunas NVO narys susiduria su abejingumu arba konkurencija tiek sąveikaudamas su kitomis nevyriausybėmis organizacijomis, tiek palaikydamas ryšius su valstybinėmis ir valdžios institucijomis. Tai iš esmės prieštarauja kooperacijos, pilietiškumo, pasitikėjimo idėjoms (Kėrytė 2010). Šioje kovoje dėl ribotų resursų ir konkurencinės veiklos pobūdžio, veikiančios bendruomenės, socialinės organizacijos ar klubai lieka „nematomi“ ir iki galo neatsiveria visuomenei, t. y. šioje kovoje tie visuomenės elementai, kurių funkcija – skatinti pasitikėjimą, kaip tik jį griauja (Žiliūkaitė 2006).

Empirinės studijos rodo, jog po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje pastebima visos visuomenės vertybinė kaita: visuomenės vertybinį pagrindą apibrėžia pragmatizmas, racionalumas ir sekuliarios vertybės, kurios buvo būdingos Vakarų demokratijoms išibėgėjant modernizacijos laikotarpiui (Inglehart 1997; Žiliūkaitė 2008). Tai veikia ir pasitikėjimo laipsnį bei dalyvavimo visuomeninėje veikloje pobūdį: dalyvauja žmonės, kuriems būdingos racionalios, pragmatiškos ir tikslingos vertybės, o žmonės su „tradicinėmis vertybėmis“ mažiau įsitraukia į pilietines, socialinių organizacijų ar bendruomenių veiklas. Tai iliustruoja posovietinių demokratijų, kuriose lėta vertybinė kaita nuo pragmatiškumo iki bendruomeniškumo negali skatinti visavertės socialinės integracijos ir pilietinės visuomenės atsiradimo, trūkumus (Žiliūkaitė 2006).

V. Beresnevičiūtė (2006), tyrinėjusi pilietinių iniciatyvų, organizacijų ir bendruomenių kokybinius aspektus Lietuvos periferinėse vietose, atskleidžia: dažna paskata šioms organizacijoms kurtis – siekis spręsti socialines problemas ar užpildyti kultūrinės veiklos trūkumą. Šios organizacijos ne tik suburia aktyvius asmenis ir padeda spręsti problemas, bet ir leidžia imtis įvairių iniciatyvų. Vis dėlto kaimo organizacijos ir bendruomenės retai palaiko santykius su vietine valdžia (seniūnija ar savivaldybe), kuri yra reikšminga pačios bendruomenės „matomumui“ konkrečioje vietovėje. Santykį tarp bendruomenės ar organizacijos ir vietinės valdžios dažnai inicijuoja pati vietinė valdžia, t. y. ši santykį galima apibūdinti kaip santykį „iš viršaus į apačią“, „iš valdžios į

bendruomenę“. Santykis „iš apačios į viršų“ atsiranda tada, kai bendruomenė susiduria išimtinai su materialiniais trūkumais, infrastruktūros problemomis ar dėl kitų pragmatinių tikslų. Vadinasi, šis santykis tarp vietinės valdžios ir bendruomenės dažnai lieka visavertiškai neišnaudotas, nes bendradarbiavimas nėra skatinamas ir socialiniai ryšiai tarp vietovės gyventojų nėra stiprinami. Tokia padėtis neprisideda nei prie piliečių pasitikėjimo valdžia ir didesnio dalyvavimo, nei prie pilietinės visuomenės atsiradimo, nes abi aktyvios pusės save izoliuoja ir palaiko tik fragmentiškus santykius.

Lietuvoje savitai suprantama ir dalyvavimo organizacijose bei bendruomenės veikloje nauda: paprastai minėtose organizacijose dalyvaujantis narys teigia, kad pirmiausia tai naudinga pačiai organizacijai ir jos nariams. Retai klausiama: ar tai teigiamas, ar neigiamas dalykas; retai minima: ar tai naudinga kokiai nors tikslinei grupei, ar visiems vietovės gyventojams. Uždaras socialinis tinklas ir uždari ryšiai bendruomenės ar organizacijos viduje skatina tolesnę izoliaciją ir „nematomumą“, nes net ši „gerovė“ (socializacija organizacijos viduje, materialiniai resursai, informacija ir kt.) tampa nepasiekiamą visiems gyventojams arba ji suteikiama jiems pasyviai. Per menkos pastangos plečiant organizacijos narių tinklą ar pritraukiant naujus narius į savo veiklą skatina organizacijos ar bendruomenės uždaramą ir riboja socialinį pasitikėjimą žmonėmis (Beresnevičiūtė 2006).

Ši Lietuvos kaimiškų vietovių socialinė tikrovė – uždaras bendraminčių ratas, ribotas bendravimas su vietine valdžia, veiklos fragmentiškumas, ribotas priėjimas, finansinis trūkumas bei siaura informacijos sklaida – skatina organizacijų uždaramą ir gali prisidėti prie neigiamų tokių organizacijų veiklos pasekmių (Matonytė 2001; Beresnevičiūtė 2006).

Tyrimo metodologija

Straipsnyje pateikti duomenys yra tyrimo „Valdžios institucijų suvokimas ir politiniai veiksmai Lietuvoje 2010 m.: parama demokratijai ar masinis protestas?“ dalis. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. SIN-12/2010). Tyrimas įgyvendintas autoriams bendradarbiaujant su Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra. Straipsnyje naudojami 4 *fokus* grupių duomenys, rinkti 2010 m. lapkričio–gruodžio mėn.: 2 *fokus* grupės atliktos miestuose, 2 – kaimiškose vietovėse Lietuvoje. Diskusijose dalyvavo nuo 5 iki 14 žmonių. Žmonių atrankos į *fokus* grupes kriterijai – amžius ir socialinis statusas; siekta, kad diskusijose dalyvautų įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir skirtingą užimtumo patirtį turintys asmenys. Kokybiniai duomenys leidžia išplėtoti ir atskleisti politinio ir socialinio pasitikėjimo reikšmes ir sampratas šiandienėje Lietuvoje.

„Pirmiausia reiktų pradėti nuo pačio žemiausio valdžios sluoksnio...“

Posityvus santykis tarp piliečių ir valstybinio sektoriaus – demokratijos funkcionavimo garantas. Aktyvus bendradarbiavimas su valstybiniu sektoriumi, įsitraukimas į pilietinių iniciatyvų grupes skatina piliečius atsakingiau atlikti pilietines pareigas ir kaupti politines žinias; tai savo ruožtu leidžia efektyviau atstovauti pilietinę poziciją (Thomas ir kt. 2002; Badescu ir kt. 2004).

Aptardami pilietiško apibrėžimo šiuolaikinėje Lietuvoje, diskusijoje dalyvavę informantai iškėlė du aspektus, t. y. sovietmečio įtaką pasyviam piliečiui išugdyti ir pilietinių iniciatyvų pasitelkimą destruktiviam santykiui su valdžios institucijomis kurti. Viena informantė mini: kartų, mentaliteto ir vertybinių buvusios sovietinės sistemos klausimai lieka esminiai norint tobulinti demokratiją ir skatinti pilietinę visuomenę šiuolaikinėje Lietuvoje:

Kaip aš sakčiau iš savo pozicijų, kokį aš turiu mentalitetą, tai yra tarybinį. Reiškia taip, ateinam, pabalsuojam kiek, vis tiek šimtas procentų. Valdžia daro, ką nori. Reiškia, iš to niekada nebuvo pilietiško. Nebuvo, sakysim, penkiasdešimt metų, negali jis paskiau staiga atsirasti. Taip lietuvių patarlė sako: pagal Jurgį ir kepurę. Reiškia, ne kepurę reikia keisti, o Jurgį, o kepurę jau tada pasikeis (52 m. valstybės tarnautoja, miestietiška vietovė X₁).

Kita diskusijos dalyvė išreiškė susirūpinimą dėl šiuolaikinio pilietiško apibrėžimo. Šiuolaikinis pilietiškas, anot informantės, kuriamas kaip destruktivi veikla, t. y. priešprieša formaliai politikai. O politikų dalyvavimas „antipilietiškoje“ veikloje kelia jos nuostabą, susirūpinimą, kad politikų demonstruojamas pavyzdys stiprina priešpriešą tarp piliečių ir valdžios. Informantė konstatuoja, kad Lietuvos visuomenė nuėjo „kitokiu“ pilietiško keliu, kur pilietinė pozicija suprantama neteisingai:

Suprantat, aš tai, pavyzdžiui, sutinku, kad, pavyzdžiui, to pilietiško problema mes kažkaip turim spręsti. Bet ne taip, kaip dabar jas sprendžiam. Nes dabar, pavyzdžiui, Kedžio visa istorija, tai mane varo į neviltį – koks yra tamsumas lietuvių tautos, jeigu jie sugeba eiti paskui šitą violetinę visą minią. Mane iš tikrųjų stebina ir politikų nuosprendis, dalyvavimas visoje šitoje istorijoje. Ir iš tikrųjų mes nuėjome visai kitu keliu pilietiško. Čia yra nepilietiškas, čia yra kažkokia tai banda, kuri nekuria, kuri eina ir visiškai paskui save griaua viską, tai nėra posityvus pilietiškas (34 m. universiteto darbuotoja, Miestietiška vietovė X₁).

Politinis pasitikėjimas – fundamentalus demokratijos pagrindas. Dėl šios priežasties objektyvus santykis tarp valdininkų ir piliečių ir darnus jo palaikymas konstruoja jų tarpusavio pasitikėjimą. Diskusijose pirmiausia buvo pabrėžiamas socialinis valdžios atstovų ir piliečių santykis ir esminiai jo elementai, reikalingi tam, kad kiekvienas pilietis palaikytų valdžios sprendimus ir

pasitikėtų valdžios pareigūnais: „Tai yra žmogus. Kaip sakot, mokytoja pakelia galvą, nebūdama valdžia, ir praeina jūsų nepastebėjusi. Taip pat seniūnas irgi pirmiausia yra ne tik valdžia, jis yra žmogus. Tai jeigu jis prastas žmogus, tai bus prasta ir valdžia. Jeigu geras žmogus...“ (36 m. Paulius, kaimiška vietovė X_3). Žmonėms svarbus ne tik oficialus ryšys su pareigūnais ar vietine valdžia, bet ir žmogiškas ryšys kasdienėse socialinėse situacijose. Šio ryšio palaikymas iliustruoja, kaip galima bent vietiniu lygmeniu sutvirtinti ir palaikyti politinį pasitikėjimą vietine valdžia.

Atsakydami į klausimą apie savo kaip piliečių santykį su valdžios institucijomis, diskusijų dalyviai teigia nesant jokio kontakto su vietinės valdžios ar institucijų atstovais. Vietos valdžios atstovų neatsiskaitomumas gyventojams kelia informantų pasipiktinimą ir nusivylimą:

Pirma reiktų pradėti nuo to pačio žemiausio valdžios sluoksnio. Pavyzdžiui, kas liečia X miestelio tą seniūniją. Kiek metų jau sėdi tas seniūnas, kiek kartų buvo su gyventojais tas susitikimas. Aš, pavyzdžiui, to nežinau, ataskaitos nė jokios: ką seniūnas mūsų veikia, ką jis daro, kokie jo darbai, kokie projektai, kokie planai į tą ateitį? Niekas nieko niekur. Absoliučiai. Mes norim, kad čia būtų (60 m. pensininkė, kaimiška vietovė X_3).

Sakyčiau, gal nei jokio. Ir pirma suteikia ten taip tokių, kaip pavadinai, kaip nepagadinsi, kaip išdėstyti nuosekliai atvirus principus grupės draugų, grupė draugų sprendžia savo problemas, interesus. Žmonės, prie ko čia žmonės? Mūsų nėra iš viso (53 m. universiteto darbuotojas, miestietiška vietovė X_2).

Iliustruodami santykį su vietos valdžios institucija, diskusijos dalyviai atskleidžia, kad vietos valdininkai nesistengia palaikyti kontakto su piliečiais, nepateikia savo veiklos ataskaitų ir taip gilina atotrūkį tarp piliečių ir valdžios, neskatina pilietiško vietos bendruomenėje. Toks veiklos įslaptinimas skatina nepasitikėjimą valdžios institucijomis bei įsivaizdavimą, kad jų veikla reikalinga tik asmeninei gerovei susikurti, o ne visuomenės interesui ginti.

Sovietmečiu susiformavusios specifinės vertybinės elgsenos normos veikia tiek pačius visuomenės narius, tiek jų santykį su valdžios institucijomis. Sovietmečiu politinio elito (nomenklatūros) elgsenos normose buvo pabrėžiama partinė priklausomybė, bet neakcentuojamas santykis su piliečiais. Atkūrus Nepriklausomybę, elgsenos normos prarado ideologinį aspektą, bet išliko negatyvūs jų aspektai (piktnaudžiavimas politine padėtimi, aukštas korupcijos lygis ir pan.) (Palidaskaitė 2008). Neigiami valdininko ar valdžios atstovo įvaizdžiai tampa svarbia politinio nepasitikėjimo valdžia dalimi. Neigiamas piliečių valdžios institucijų vertinimas – minimalaus politinio kapitalo akumuliacijos, institucinio „uždaro“ ar net viešai matomo nesusikalbėjimo politikoje rezultatas: „Man nuo daug partijų alergija krečia. Šitokioj mažoj Respublikoj tiek partijų. Todėl gaunasi toks jovalas, matot, Seime. Gal jei būtų mažiau tų partijų, gal susišnekėtų daugiau? Kadangi nesusišneka niekas, mes čia ir užmiršti dažniausiai būnam“ (70 m. pensininkas, kaimiška vietovė X_3).

Informantų požiūris į valdžios institucijas išryškina valdžios atstovų kompetencijos klausimą, skatina nusivylimą ir nepasitikėjimą valdžios institucijomis. Anot vieno diskusijos dalyvio, šiuolaikinėje Lietuvoje vietinės ir nacionalinės valdžios aparatas tapo užuovėja nekompetetingiems ir nepaslaugiems specialistams:

<...> bet kadangi susidūręs su privatizacija, su prichvatizacija, su žemėtvarka, su savivaldybe... Ten toliau nėra prasmės eiti, nes ten vienareikšmiškai tavęs nesupranta. Na, ta prasme, galbūt neišvargs geriausiu atveju, bet „rusiškais“ laikais bent gaudavai atsakymą į tavo užklausimą, dabar nežinau, ar gauni, ar negauni. Bet jie vienintelį, ką įvaldę, nes manau, kad nei geras daktaras, nei geras ypatingai dabar... šiais laikais iš šitų buvusių nei vienas nereikalingas, nes konkrečių specialistų galbūt reikėtų. Ką jie ten veikia – nevykę daktarai, nevykę architektai, nevykę ekonomistai? Gal tas ir blogiausia (53 m. universiteto darbuotojas, miestietiška vietovė X_2).

Toks šiuolaikinės Lietuvos palyginimas su sovietmečiu kyla dėl objektyvių priežasčių, kai prisimenama tuometė patirtis su valstybės biurokratais. Kartu subjektyvios priežastys ir lūkesčiai konstruoja supratimą apie dabartinės Lietuvos realijas: pagrindine yda tampa vertikalūs santykiai, nes pilietis pasijunta menkas visoje hierarchinėje valstybinėje struktūroje.

Šis informantas išreiškia nepasitikėjimą ir nenorą dalyvauti tiek politikoje, tiek ir bendruomenės veikloje. Skirti savo laiką ir rodyti iniciatyvą jam atrodo beprasmiška. Anot diskusijos dalyvio, nors pasyvumas suvokiamas kaip neigiamas reiškinys, atsiriboti nuo „nešvarios“ politikos – savarankiškas jo pasirinkimas. Pilietiškumo pozicijos atsisakymas rodo, kad tam tikros dalyvavimo formos suvokiamos kaip prisidėjimas prie „nešvaraus“ valdžios sektoriaus:

Apie partiją geriau nešnekam, nes nenoriu mėšle voliotis, tiek jau to, sakiau. O toj bendruomenėj tai vėlgi čia ... bendruomenės yra visos silpnos, apart dviejų jėgų. Man tada reikia rinktis. Čia, sakykim, dabar dvi valandas paaukosim. Ten reiktų, jeigu užsiimti rimtai, praktiškai tu turi aukot visą savo šeimos gyvenimą, savo laiko normą. Ar šito reikia? Ar mano metuose? Sakau, turiu savo pasaulėlį, radau jame ramybę, ramiai jaučiuosi ir man atsiprašau, bet visiškai... Aš sugebu į problemą pažvelgti iš vieno taško ir aš randu toje problemoje kai ką teigiamo. Jeigu žiūrėt tiesmukiškai, be abejo, tai yra bėda, pačiam bėda, tavo žmonėms visiems. Mano tai požiūris (53 m. universiteto darbuotojas, miestietiška vietovė X_2).

Žiniasklaidos ar masinės komunikacijos priemonės dažniausiai tiesiogiai arba netiesiogiai kuria politinį pasitikėjimą tarp piliečių ir valdžios (Newton 2001). Žiniasklaidos pasitelkiami įvaizdžiai formuoja piliečių politinę vaizduotę, politinį pasitikėjimą valdžios institucijomis ir šitaip užtikrina demokratijos funkcionavimą. Kitas informantas, kalbėdamas apie savo santykį su

valdžios institucijomis, žiniasklaidą vadina tarpininku, užtikrinančiu grįžtamąjį ryšį su žmonėmis apie tai, kas vyksta politiniame gyvenime:

Kas liečia žurnalistiką, labai gerai, kad yra tokių aktyvių, kurie nušviečia visą tą Seimą ir visa kita. O tai mes čia gyvendami provincijoje, iš kur žinotume? Apie kaimyną, apie kits kitą, daugiau nieko. Aišku, kai kur būna ir perlenkia, kai kur būna per televiziją, ne visuomet televiziją žiūriu. Kas man nepatinka, aš išeinu į kitą kambarį. „Pūką“ pasijungiu ar knygą paskaitau. O jei patinka – mielu noru, nes tikrai įdomių dalykelių tenka išgirst. Būtent iš žiniasklaidos, nes jeigu ne jie, tai iš kur mes ir sužinotume viską? (73 m. pensininkas, kaimiška vietovė X_3).

Žiniasklaida neleidžia, ypač kaimiškų vietovių gyventojams, atitrūkti nuo šiandienos realijų Lietuvoje. Ji tampa pagrindiniu ir vieninteliu informacijos šaltiniu apie politiką. Kaimiškų vietovių gyventojai jaučiasi atitrūkę nuo tikrojo politinio gyvenimo, todėl žiniasklaida – tai grandis, informaciniu ryšiu susaistanti valdžią ir piliečius.

Diskusijos dalyviai išreiškia ir nusivylimą žiniasklaida, nes, pasak jų, sensacijų kiekis užgožia pagrindinę žiniasklaidos funkciją – šviesti visuomenę: „Žiniasklaida iškelia tai, ką ji nori vaizduoti. Pavyzdžiui, pirmam plane buvo pedofilijos skandalas ir kiti skandalai, o mažas straipsnelis pasirodė, kad Lietuvoj senukai neturi ką valgyti, kad baisi krizė ir taip toliau. Tiesiog žmonės yra, gal netiesiogiai pasakius, „maustomi“ (24 m. studentė, miestietiška vietovė X_2).

Politinio pasitikėjimo kūrimas neatsiejamas nuo valdžios sektoriaus veiklos atvirumo. Daugialypė žiniasklaida, atviras valstybinis sektorius ir skaidri vieša veikla turi būti nuolat plėtojama ir palaikoma tam, kad demokratija gyvuotų. Kaip teigia Sztompka (1999), ne tik politinės veiklos viešumas, bet ir politikų asmeninio gyvenimo faktų atskleidimas kuria pasitikėjimą jų veiklos ar priimtų sprendimų atžvilgiu. Diskusijose buvo nuolat išsakoma, kad nuolatinis valdžios veiklos ataskaitų pateikimas, atsiskaitomumas, skaidrumas visuomenei turi tapti norma.

Periferijoje gyvenantys diskusijos dalyviai jaučia ir perima žiniasklaidos priemonių konstruojamas nepasitikėjimo ar nepatiklumo emocijas, nes žiniasklaidos transliuojamos naujienos lieka vieninteliu ryšiu su viešosiomis įstaigomis ar valdžia:

„Kakadu“ išsiaiškino ten, kad ta maisto mašina, kur vežiojo, licenciją iš to atėmė, jau galutinį rezultatą pasakė. Nebūtų paviešinę, vėl būtume su šūdu bandes valgę... (juokiasi) Ir niekam tas nerūpi. Veterinarijos specialistai, tie, kurie ten sėdi, kur tur kontroliuoti, ne žurnaliūga, tur sėdėti krūmuose, kad pamatyti, kad įrodyti, ne, duok dieve, dar neįrodys... O paskui dar apkaltins... Kam tas priklauso daryti, tas to nedaro. Dirba visa valdžia ir jie yra be kontrolės (52 m. elektrikas, kaimiška vietovė X_4).

Šio informanto mintys tik patvirtina: nors žurnalistų darbas yra svarbus, o kartais ir „sensacingas“, kaip tik nuo jų ir priklauso, ar valstybės darbuotojai ir valdžios pareigūnai tinkamai atliks savo darbą. Kita vertus, sensacijų besivaiškanti žiniasklaida didina nepatiklumą valdžios sektoriumi.

Pasitikėjimas valdžia lemia požiūrį į demokratijos funkcionavimą, demokratijos principų įgyvendinimą visuomenėje, demokratinės politinės sistemos palaikymą. Posovietinėse valstybėse pasitikėjimas viešojo sektoriaus institucijomis yra gana žemas (Luhiste 2006). Besikuriančiose naujose demokratinėse valstybėse politinio pasitikėjimo aspektas dažniau aptariamas neatskyrus viešojo sektoriaus ir nacionalinio lygmens valdžios institucijų vertinimų. Vienas diskusijos dalyvis pabrėžia, kad nacionalinio lygmens valdžios institucijų ir viešojo sektoriaus veiklos kompetencijos ribos turi būti aiškiai atskirtos. Jo manymu, kalbant apie valdžios sektorių, būtina aiškiai suprasti politinį lygmenį ir administracinę valstybės veiklą, kadangi šios kompetencijos ribos ir veiklos galimybės negali būti tapatinamos:

<...> gal reikėtų atskirti tas valdžios institucijas tarp politinio lygmens ir administracinio lygmens. Visi kalbam apie politinį lygmenį, tai yra Seimas, ir esmė ta, kas kur dedasi, ir sakykim nei Prezidentė, nei kiekvienas parlamentarai atskirai, išskirtiniais atvejais neįtakoja mūsų, jis nepasirašo jokio rašto, kad ten žemės atiduoti–neatiduoti, ir jie ten tokių administracinių funkcijų nevykdo. Todėl yra ta kita administracinė valdžia, yra valstybės tarnautojai, žmonės, kurie renkami, jie dirba visą gyvenimą, pradeda karjerą, kažkokiais būdais ten vienas geresnį gauna postą, kitas – prastesnį. Yra kiekviena atskirai institucija, yra jos specifika, kurią, sakykim, formuoja tos institucijos vadovas, tos institucijos įtaka, administracijos pavienius svarbius klausimus (34 m. Laimonas, miestietiška vietovė X_2).

Kitos diskusijos dalyvės nuomone, daugelis žmonių, stokodami politinio kapitalo dėl menko politinio pasitikėjimo institucijomis, kuria iškreiptą piliečio ir valdžios tarpusavio santykį demokratijoje. Pasitikėjimo nebuvimas, nusivylimas valdžia ir atskiromis valstybinėmis institucijomis – žinių ir informacijos trūkumo rezultatas:

Aš norėčiau pasakyti, kokia dar yra mūsų problema, mes nežinom, sakykim, kokias turim teises, sakysim, ir pareigas. Mes galvojame, nežinom, va yra dabar ta valstybė, ką gali prezidentė, ką gali seimas. Nu. Daugelis nežino. Gal kartais mes reikalaujame to, ko tas žmogus negali, ir tada pasidaro tas mūsų nepasitikėjimas. Lygiai taip pat, kaip dabar yra vieno langelio principas, kas čia žino, kiek aš galiu to vieno langelio principu. Vėlgi reikalinga kažkokia tai informacija – aš tiksliai žinau, einu, žinau, ir aš paskiau vienu ar kitu atveju, sakysim, taip moteriškai: nulėkei į pirmą kabinetą, išsireikei, tu ten tokia anokia, ir išėjai, rezultatas nulinis, parėkė boba ir išėjo. Bet jeigu aš atėjau tiksliai tikslą pasakiau tą, parašiau raštą, paprašiau atsakymo, iš tikrųjų vyks gerai. Tai mūsų nežinojimas (52 m. valstybinio sektoriaus tarnautoja, miestietiška vietovė X_1).

Informantė, dirbanti viešajame sektoriuje, pažymi, jog ne visada kaltas valdininkas: net ir pagerinta institucijos veiklos kokybė negali skatinti geresnio santykio su piliečiais, jei šiems trūksta žinių apie institucijų veiklą. Taigi piliečių informacijos stoka – taip pat didelė politinio nepasitikėjimo valdžia ir institucijomis dalis, o objektyvaus santykio tarp piliečių ir valdžios nebuvimas nepriklauso nuo valdžios iniciatyvos. Šis darnus ryšys – piliečių ir valdžios noras dalyvauti kartu kuriant demokratiją.

„O kitiems rūpėjo paklausti apie savo namą, savo gatvę“

Bendruomeniškumas itin svarbus skatinant pačius piliečius įsitraukti į vietos savivaldos veiklą, kuriant politinę kultūrą ir pilietiškumo apraiškas lokioje vietovėje. Bendruomenės kūrimas buvo svarstomas ne tik periferinėse kaimo vietovėse, bet ir mieste. Bendruomeniškumo susikūrimo prielaidos, anot vieno diskusijos dalyvio, kildinamos iš žmonių emocinio susisaistymo su vietove. Tradicijos ir tapatumas stiprina bendruomeniškumo ryšius: „Bendruomenės nėra bendruomenės lygmeny. Na, gerai, sakykim, Kaunas yra didelis miestas, čia visi suvažiavę, mažai yra tokių, kurie čia gimę. Na, gal Kaune ne, bet, sakykim, Vilniuj kurie užaugo ir jų tėvai, seneliai... Čia labai be šansų“ (34 m. dirbantis studentas, miestietiška vietovė X_2).

Periferinėse kaimiškose vietovėse, kurių gyventojus su vietove saisto tradicijos ir tapatumas, bendruomeniškumo prielaidos yra lengviau įgyvendinamos, bet net ir čia išryškėja interesų, potencialiai galinčių griauti bendruomenės vienybę. Dažna problema, anot vienos informantės, yra ta, kad žmonės nesuvokia bendruomeniškumo ir viešos naudos paskirties, ją apibrėžia kaip individualios naudos gavimą:

Aš tokį turiu pastebėjimą. Vyko visai nesenai projektas iš europinių tų Sąjungos lėšų pristatymas, ir susirinko X miestelio gyventojai, ir, aišku, pagyvenę žmonės, visa kita. Tai žinokit, jie net nemokėjo pasidžiaugt taip pinigais, 2,8 milijonai X miestelyje. Stotelė ten, visas gatvės apšvietimas, visa kita. Jie visi puolė išsakyti kiekvienas, kas prie jo namo yra problemos. Net nemokėjimas ir nesuvokimas. Čia reikia džiaugtis, apsvarstyti, ką mums bendrai X miesteliui. O kitiems rūpėjo paklausti apie savo namą, savo gatvę (57 m. mokytoja, kaimiška vietovė X_3).

Asmeniniai interesai dažnai painiojami su visuomeniniais interesais, kai bendruomenės nauda sutapatinama su asmenine individo, gyvenančio apibrėžtoje bendruomenėje, gerove. Informantė kritikuoja tokį siaurą pilietiškumo ir bendruomeniškumo supratimą kaip nemokėjimą dalyvauti bendruomenėje ir jos potencialo nesuvokimą.

Kitos periferinės kaimiškos vietovės informantai, kalbėdami apie savo

santykį su seniūnija bei joje dirbančiomis darbuotomis, akcentavo sklandų bendravimą, supratingumą, išklausymą. Minimas miestelis (kaimiška vietovė X_4) pasižymi dideliu nedarbo procentu, dėl to intensyvus socialinės rūpybos užtikrinimas miestelio gyventojams – viena svarbesnių miestelio seniūnijos užduočių:

Pensininkė: Čia seniūnijoje geros moteriškos dirba. Geri žmonės dirba. Ar bėda kokia ar ką.... Tikrai tave išklausys padės, kiek gal. <...>

Elektrikas: Tikrai nieka negalim sakyti.

Bedarbė: Tikrai nebijai paklausti, tikrai gali kaip su paprastu žmogus pasišnekėti. Tai jau tikrai... (diskusijos ištrauka iš kaimiškos vietovės X_4).

Siauri socialiniai tinklai bendruomeninėje veikloje lemia veiklos, nukreiptos ne į visos bendruomenės gerovės stiprinimą, o tik į siaurą bendruomenės narių interesų patenkinimą, pobūdį. Šie informantai mini, kad socialiniai tinklai tarp individų ir vietinės valdžios ar bendruomeninės organizacijos pasitelkiami pragmatiniams tikslams pasiekti, pavyzdžiui, socialinės rūpybos, infrastruktūros klausimams spręsti.

Nedidelės bendruomenės gyvenimas išryškina siaurą ratą ir socialinį tinklą pačioje bendruomenėje, kai sėkminga veikla priklauso nuo asmeninių pažiūrų ir asmeninės naudos ar oficialaus savęs įprasminimo:

Iš tikrųjų gal bendruomenė mažytė yra ir gerai, ir blogai, todėl, kad šiuolaikinė vat ta sistema ar ta kultūra vartotojiška bando mus išprausti į standartus. Ką tai reiškia? Na tai kiekvienas turi kažką padaryti ir pliusiuką pasidėti. Ir jeigu, reiškia, mes čia visi darysim, tai nebeliks mano pliusiuko, aš liksiu nepastebėtas. Tai nebent kažkaip išnaudoti, vat taip aš pasinaudojau tavim, bet tu pliusiuko negausi, aš gausiu pliusiuką. Tai ir labai sunku pasidaro dabar sutelkti kultūrą, seniūniją, gimnaziją ar kitą mokyklą, nes daug mokyklų, netgi trys čia mūsų miestelyje ir Kultūros namai. Ir kad visi kaip viena ranka tą patį darytų ir galvotų – tikrai būtų vykęs renginys [aut. pastaba – Naujųjų metų karnavalas]. To nepavyksta. Nes žiūrėk tada, „o kur aš, kur aš bedarysiu, reiškia, manęs nebebus“. Todėl vat bendruomenė mažoji dėl to ir gerai, ir blogai yra. Aišku, pažįstami, yra kažkokie ryšiai, kontaktai, kur tie projektai yra sėkmingai įvykę, todėl, reiškia, su tais žmonėmis jau mokam kalbėtis ir yra sėkmė tokia (36 m. mokytojas, kaimiška vietovė X_3).

Vadinasi, kelių organizacijų, bendruomenių ir mokyklų veikla dažnai susipina ir dubliuojasi, o tai skatina konkurenciją tarp organizacijų. Dalyvavimas siaurame organizacijos rate neleidžia įtraukti naujų narių ir mažina norą įsitraukti į bendruomenės organizacijos veiklą. Įsiliejimas į bendruomeninę veiklą ir socialinių tinklų pasitelkimas padeda labiau susitelkti ir mobilizuotis atliekant bendruomenei reikšmingus darbus. Sukauptas socialinis pasitikėjimas

tarp bendruomenės narių tampa gyvybiškai svarbus pačiam dalyvavimo procesui, bet socialinis pasitikėjimas kartais tampa našta, ypač konkuruojant. Todėl vienas informantas, kalbėdamas apie bendruomenės sutelktumą ir socialinį pasitikėjimą tarp žmonių, apibūdina lyderio ar lyderystės aspektą. Lyderis tampa jungiančiąja grandimi, kuri užtikrina organizacijos ir bendruomenės kontaktą:

O dėl renginių, tarkim, tai mažuose miesteliuose labai daug priklauso nuo autoriteto, ar tas mūsų visuomenėj, kas kviečia į kažkokį renginį, yra pripažintas. O jeigu autoriteto nėra, tai tas renginys gali būti tikrai savam rate. Kaip sakant, savam lygy, iš tikrųjų. Na, taip ir yra iš tikrųjų. Kur mūsų visuomenė nepripažįsta, arba kur labai silpna yra, ir nekokybiškai, tuojau pat lieka 2, 3, 5 žmonės, ta prasme, renginy, kad ir šitam miestely (36 m. mokytojas, kaimiška vietovė X₃).

Asmenims, kurie yra aktyvūs ar dirba bendruomenėje „matomą“ darbą, lengviau tapti lyderiais, todėl pastebėtina, kad mokyklos mokytojai, seniūnai ar kultūros namų darbuotojai yra nagrinėjamų bendruomeninių organizacijų lyderiai ar jų nariai. Vadinas, bendruomeninės organizacijos yra sąlyginai homogeniškos ir mažos, o bendruomenės veikla – fragmentiška ir priklausanti nuo bendruomenės lyderio ir iniciatyvių žmonių būrelio.

Pasak kitos diskusijos dalyvės, vietos valdžia turėtų skatinti viešą veiklos aptarimą, problemų sprendimą, vietos tradicijų puoselėjimą:

Žmonės, žinokit, nėra kur ką kaip vest to susirinkimo. Paskui buvo išvada, kad mokytoja viena atsistojo, kad, na, reikia mokytis gal šito, kad, seniūne, dažniau mus surinkite, ir klausykit mūsų tų penkių, slidžių kelių ir visa kita. Tiesiog nebemokėjimas ir nebesuvokimas žmonių, kaip reikėtų tame visame šitame dalyvauti (57 m. mokytoja, kaimiška vietovė X₃).

Nors informantai mini, jog piliečiai pasigenda tiesioginio ryšio su valdžia, išryškėja ir tai, kad bendruomenėms (pvz., mokyklos bendruomenei) svarbi seniūno nuomonė, susitikimas su vietine valdžia ir pačių gyventojų iniciatyvumas. Informantė teigė, jog pati bendruomenė visų problemų vietovėje negali išspręsti, kai piliečiai ir valdžia yra pasyvūs.

Pirmasis informantas teigia, kad esamas ryšys tarp bendruomenės ir valdžios neįgyvendina demokratiškumo principo, nes pasigendama pačios bendruomenės autonomiškumo ir laisvės kūrybiškai spręsti problemas:

Vat iš tikrųjų, gal problema čia yra dėl to, kad didžioji dauguma įstatymų ar kokios ten tai valdžios yra centralizuota. Ir kas liečia vietą, tai yra ta savo ūkinė veikla, kaip čia ir šnekėjom prieš tai, kur atlieka tam tikrus, na, tiesiog techninius dalykus, o nėra sprendžiamojo balso. Tuomet ir nėra ko atsiklaust, nes nieko ir nereikia klaust, nes viskas yra nurodyta. Apie 70 procentų veiksmų, kas ateina čia, yra centralizuotai nurodyta. Tikrai 30 procentų dar yra X miesto, rajone sako, galima kažką kūrybiško atlikti, kur jau reikėtų mūsų nuomonės: kokią gatvę apšviesti, ar kur išasfaltuoti.

Bendruomenės nuomonės. O visa kita, reiškia, pareina iš Vilniaus centralizuotai. Na, tai kiek čia kūrybos ir belieka? Kiek mes ir bereikalingi spręsti? (36 m. mokytojas, kaimiška vietovė X_3).

Taigi centralizuotas nutarimų primetimas vietos bendruomenei neskatina aktyviai įsitraukti į bendruomenės gyvenimą. Bendruomenės lyderiai teigia, kad hierarchinis valdžios santykis skatina bendruomenių nusivylimą ir nepasitikėjimą valdžia.

Diskusija

Politinio bei socialinio pasitikėjimo trūkumas lemia tai, kad demokratija nepalaikoma, o politinis kapitalas nesukaupiamas. Politinis kapitalas labai glaudžiai susijęs su pilietine visuomene. Piliečių aktyvumo įvairovės formos skatina tvirtesnius pilietinės visuomenės, bendruomenių tarpusavio socialinius ryšius. Visa tai sąlygoja piliečių tarpusavio pasitikėjimą, bendruomeniškumą ir aktyvų įsitraukimą į pilietinės veiklos formas. Laurėno (2003) teigimu, pilietinės visuomenės, kuri ir yra santykio su valdžios institucijomis ašis, silpnėjimas vyksta dėl veiklos suvalstybinimo. Iškilusių problemų suvokimas kaip problemų „iš išorės“, sprendimų priėmimo funkcijos perleidimas valstybiniam sektoriui naikina ribą tarp pilietinės visuomenės ir valdžios institucijų, kartu stabdoma *subpolitikos* (pvz., bendruomeninės organizacijos, nevyriausybinio sektoriaus) plėtra.

Analizuojant duomenis, išryškėjo sovietinės praeities specifika šiuolaikinėje Lietuvoje, kai asmenys reflektuoja ir sieja konkrečias demokratijos ydas su „tarybiniu mentalitetu“. Devaluota politinė pozicija sovietmečiu daro įtaką piliečių vertinimams, politikos ir demokratijos supratimui Lietuvoje. Šiuolaikinė pilietinė pozicija išreiškiama kaip priešprieša oficialiai valstybės ar valdžios atstovų pozicijai. Politinio pasitikėjimo trūkumas nusako politinio kapitalo skurdumą, nes pasyvaus piliečio elgesio modeliai bei santykis su valdžia atspindi ir sovietinę praeitį. Sovietmečiu kiekvienas visuomenės narys priverstinai buvo įtraukiamas (arba visai izoliuotas) į sovietinę sistemą. Nepriklausomoje Lietuvoje šis priverstinis santykis turėjo pavirsti atsakinga, savanoriška pilietine pozicija naujomis demokratijos sąlygomis. Bet vyresni piliečiai (ypač kaimiškose vietovėse) yra nusivylę demokratija, nes valdžia jų *nesupranta, nepagelbsti, nepadedą ir nėra tokia pati*, kaip sovietmečiu.

Daug kritikos tenka vietinės valdžios atstovams – tai irgi lemia menką pasitikėjimą valdžia. Problemiškiausia tai, kad vietinės valdžios atstovai (seniūnai ar rajono tarybos nariai) nesistengia palaikyti jokio artimo santykio su vietos bendruomene. Kontakto nebuvimas lemia silpną politinį pasitikėjimą tarp vietos gyventojų ir valdžios institucijų. Ši nekokybišką santykį, išsakytą individų ir bendruomenės, apibūdina neformalių pokalbių ir susitikimų stygius, seniūnijos vidinės veiklos neviešinimas, strateginių planų neaptarimas, skurdi

informacijos sklaida bei bendruomenės „balso“ neišklausymas. Visa tai trukdo rasti tvirtam politiniam pasitikėjimui ir atskleidžia politinio kapitalo menkumą: gyventojai susvetimėja politinės sistemos atžvilgiu, nusišalina ir tampa pasyvūs demokratijos dalyviai.

Informantai mini, kad santykis su nacionaline valdžia ar valstybės struktūromis dažnai yra aiškiai ir griežtai apibrėžtas. Dauguma sprendimų pasižymi „iš viršaus į apačią“ santykiu, kai valdžiai nesvarbūs bendruomenės pasiūlymai ar klausimai. Toks santykis buvo būdingas sovietinei Lietuvai, kai centrinė valdžia monopolizavo sprendimus (Leonavičius ir Ozolinčiūtė 2008). „Iš viršaus į apačią“ nuleisti sprendimai negali skatinti politinio pasitikėjimo valdžios institucijomis šiuolaikinės demokratijos sąlygomis, todėl esamas santykis tarp valdžios ir piliečių neužtikrina demokratijos konsolidacijos.

Nekokybišką santykį su valdžios institucijomis lemia ne tik objektyvios priežastys, bet ir žiniasklaidos formuojami vaizdiniai. Piliečiai negali išreikšti savo pritarimo ar prieštaravimo žiniasklaidos pateikiamos informacijos atžvilgiu, patikrinti jos teisingumo ar susipažinti su alternatyviais požiūriais (Horning 2007). Kaip teigia informantai, Lietuvoje žiniasklaidos pateikiama informacija apie šalies politinį gyvenimą stokoja įvairiapusiškesnių įžvalgų, piliečių požiūrių įvairovės, tai ir trukdo įtvirtinti stipresnę demokratiją. Nors žiniasklaida tampa tarpininke tarp piliečių ir valdžios sektoriaus, negatyvūs ir sensacijomis paremti vaizdiniai dažnai įaudrina piliečių emocijas ir griaua politinį pasitikėjimą. Taigi Lietuvoje žiniasklaida nėra demokratijos elementas, skatinantis politinį pasitikėjimą. Priešingai, ji konstruoja specifinę emocinę aplinką, stiprinančią nepasitikėjimą valdžia ir verčiančią nusišalinti nuo politinių realių.

Nors kaimiškose periferinėse vietovėse veikia ne po vieną bendruomeninę organizaciją, jų veiklos pobūdis susipina. Jos konkuruoja, varžosi ir dubliuoja tas pačias funkcijas, retai stengiamosi kooperuotis. Siauras bendruomeninių organizacijų narių ratas silpnina bendruomenės ryšį su vietovės gyventojais. Iliustratyvi ištrauka iš periferinės kaimiškos vietovės (X_3), kurioje pasakojama apie bandymą surengti šventinį karnavalą. Kelios bendruomenės ir organizacijos negausioje gyventojų vietovėje (iki 3 tūkst. gyventojų) kultūrinę veiklą organizuoja atskirai, nesikooperuodamos, konkuruodamos tarpusavyje. Gyventojų išitraukimas minimalus ir fragmentiškas, todėl daug ką lemia bendruomenės lyderis ir jo „matomumas“ vietovėje.

Siauras veiklos, dažniausiai kultūrinės, pobūdis neskatina pasitikėjimo už bendruomenės ar organizacijos ribų ir nepadaeda įtraukti į veiklą žmonių, nepriklausančių bendruomenei. Dažnai lyderiai ir aktyvus būrelis žmonių reiškia pasitikėjimą savo bendruomenės viduje, bet ne už jos ribų. Tai gali būti siejama su bendruomenių, kurių lyderiais ir aktyviais nariais tampa panašių charakteristikų asmenys (paprastai vyresnio amžiaus solidaus statuso žmonės – seniūnai, mokytojai, pensininkai), homogeniškumu.

Toks organizacijų homogeniškumas, jų veiklos uždaramas lemia

pragmatinius, instrumentinius tarpusavio bendruomenės organizacijų ir vietos gyventojų santykius. Veiklos „nematomumas“ pačioje bendruomenėje, kai bendruomenės organizacijų veikla pasitelkiama pragmatiniams tikslams įgyvendinti, pavyzdžiui, surengti kultūrines šventes, suorganizuoti vaikų gabenimą į mokymosi įstaigą, garantuoti socialinę rūpybą, skatina specifinį socialinį pasitikėjimą žmonėmis arba visai jo neskatina.

Išvados

Lietuvoje politinis pasitikėjimas politinėmis institucijomis yra gana menkas. Jis priklauso nuo kompleksinių priežasčių – objektyvaus santykio nebuvimo ar valdžios atotrūkio nuo piliečių, žiniasklaidos konstruojamų neigiamų įvaizdžių, centralizuotų valdžios sprendimų nuleidimo ir bendruomenės balso minimizavimo. Politinis pasitikėjimas menkas tose bendruomenėse ar vietovėse, kurių vietinė valdžia retai bendrauja ar apskritai nepalaiko jokio kontakto su savo administruojamos vietovės gyventojais. Bet vietinė valdžia, dažniausiai seniūnijos lygiu, geba save legitimuoti ir sukonstruoti tam tikrą bendruomenės pasitikėjimą, nors dažniausiai tai siejasi su asmeniniu seniūno įdirbiu padėti į socialinę atskirtį patekusiems piliečiams spręsti socialinės šalpos ar neišvystytos infrastruktūros klausimus.

Nenuostabu, kad skurdus politinis pasitikėjimas vietine valdžia iliustruoja dar didesnę nepasitikėjimą nacionaline valdžia, kuri yra tarsi objektyviai nutolusi nuo paprasto piliečio ir instituciškai uždaresnė. Žmonių politinį pasitikėjimą nacionaline valdžia dažniausiai išreiškia žiniasklaidos konstruojamos patirtys: sensacingai pateikiamos žinios kritikuojamos ir kartu tampa vienintelėmis, apibūdinančiomis nacionalinės valdžios kompetencijas ar nepasitikėjimo ja laipsnį. Tad politinis kapitalas, kurį išreiškia politinis pasitikėjimas institucijomis, yra menkas; jis rodo kokybiško abipusio santykio tarp piliečių ir valdžios nebuvimą ir neužtikrina demokratijos stabilumo ir konsolidacijos. Kaip teigia Putnamas (2001), šį santykį gali sukurti socialinis kapitalas, kai šis transformuojamas į dalyvavimą nevyriausybiniam sektoriuje ar bendruomeninėje pilietinėje veikloje. Tačiau net socialinis pasitikėjimas bendruomenėse ar kitoje veikloje Lietuvoje yra savitas ir skiriasi nuo tradicinio Vakarų demokratijų pasitikėjimo. Dalyvavimą bendruomenės ar visuomeninėje veikloje dažnai apibūdina konkurencijos principas, kai kelios bendruomenės ar organizacijos konkuruoja ir dubliuoja tą pačią veiklą bei dėl ribotos veiklos ir siauro socialinio tinklo yra linkusios palaikyti neintensyvius santykius su gyventojais. Lietuvoje socialinio pasitikėjimo žmonėmis raiška ir dalyvavimas bendruomenėje yra susiję su pragmatiniais, racionaliais ir individualią naudą apibrėžiančiais interesais; čia pasigendama normų abipusiškumo ir „materialiai“ neįpareigojančio socialinio pasitikėjimo, būtino demokratijos konsolidacijai.

Literatūra

- Aalberg, T., van Aelst, P., Curran, J. 2010. "Media System and Political Information Environment: A Cross-National Comparison." *The International Journal of Press/Politics* 15 (3): 255–271.
- Almond, G. A., Verba, S. 1963. *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Sage publications: Newbury Park, London & New Delhi.
- Badescu, G., Sum, P., Uslaner, E. M. 2004. "Civil Society Development and Democratic Values in Romania and Moldova." *East European Politics and Societies* 18 (2): 316–341.
- Beresnevičiūtė, V. 2006. „Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis“. In *Neatnasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, eds. R. Žiliūkaitė, A. Ramonaitė, L. Nevinskienė, V. Beresnevičiūtė ir I. Vinogradnaitė, 43–68. Vilnius: Versus aureus.
- Horning, M. A. 2007. "Putting the Community back into Community Networks: A Content Analysis." *Bulletin of Science, Technology & Society* 27: 417–426.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press: Princeton, NJ.
- Juška, A., Poviliūnas, A. 2010. "Conceptualizing the Rise of the Rural Community Movement in Lithuania: A Framework for Analysis." *Eastern Europe Countryside* 16: 63–88.
- Kėrytė, Ž. 2010. „Pilietišumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 1 (2): 67–78.
- Kolankiewicz, G. 1996. "Social Capital and Social Change." *British Journal of Sociology* 47 (3): 427–441.
- Laurėnas, V. 2003. „Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje“. *Sociologija, Mintis ir veiksmas* 1 (10): 5–22.
- Leonavičius, V., Ozolinčiūtė, E. 2008. „Socialinės kaimo bendruomenės formavimosi prielaidos sovietinio laikotarpio Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 19 (2): 19–30.
- Luhiste, K. 2006. "Explaining Trust in Political Institutions: Some Illustrations from the Baltic States". *Communist and Post-Communist Studies* 39: 475–496.
- Matějů, P. 2008. "Social Capital: Problems of its Conceptualization and Measurement in Transforming Societies." Pranešimo medžiaga OECD-ONS surengtoje konferencijoje *Social Capital Measurement*, London.
- Matonytė, I. 2004. „Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimų perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 12 (1): 22–37.
- Milner, H. 2001. "Civic Literacy in Comparative Context: Why Canadians should be Concerned." *Policy Matters/Enjeux Publics* 2(2): 6–32.
- Milner, H. 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover & London: University Press of New England.
- Newton, K. 2001. "Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy." *International Political Science Review* 22 (2): 201–214.
- Palidaukaitė, J. 2008. „Vertybinis valstybės tarnautojo profilis šiuolaikinės Lietuvos politinės kultūros kontekste“. *Politologija* 50 (2): 23–52.

- Putnam, D. R. 2001. *Kad demokratija veiktų. Pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Margi raštai: Vilnius.
- Rahn, W. M., Transue, J. E. 1998. "Social Trust and Value Change: The Decline of Social Capital in American Youth, 1976-1995." *Political Psychology* 19 (3): 545–565.
- Róna-Tas, Á. 1997. "Path Dependence and Capital Theory: Sociology of the Post-Communist Economic Transformation." *East European Politics and Societies* 12 (1): 107–131.
- Schyns, P., Koop, Ch. 2010. "Political Distrust and Social Capital in Europe and the USA." *Social Indicators Research* 96 (1): 145–167.
- Sztompka, P. 1999. *Trust*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Thomas, J. L., Cunningham, B. J., Krauss Williams, J. 2002. "The Impact of Involvement, Perceived Moral Intensity, and Satisfaction upon Trust in Non-Profit Relational Contexts: Processes and Outcome." *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing* 10 (2): 93–115.
- Žiliūkaitė, R. 2006. „Ką renkamės – laisvę telktis ar likti nuošalyje?“ In *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, eds. R. Žiliūkaitė, A. Ramonaitė, L. Nevinskienė, V. Beresnevičiūtė ir I. Vinogradnaitė, 20–42. Vilnius: Versus aureus.
- Žiliūkaitė, R. 2008. „Lietuvos jaunimo socialinės politinės vertybės: savanaudiškumas ir pilietinės veiklos“. *Politologija* 50 (2): 3–22.

The Expression of Political and Social Trust and Participation in Lithuanian Democracy

Summary

Analyzing the qualitative data from 4 focus-group interviews (2 interviews were conducted in urban and 2 in rural locations), this article identifies features of political and social trust and participation in relation to the consolidation of democracy in Lithuania. Lithuanians have low trust in political institutions; their trust depends on complex factors such as a big social gap between the political institutions and citizens, negative portrayals of the political institutions in mass media, centralized decisions of the political institutions or minimization of a communal voice. Political trust is low in communities and locations in which local authorities do not support or maintain any social contacts with local residents. Mass media influence immensely citizens' political trust in the national government or political institutions; citizens' distrust is often based on media scandals involving politicians and public figures. Lithuanians' participation in communal or public activities is often characterized by the principle of competition: several communities or non-governmental organizations in the same location often duplicate same tasks and compete with each other. Similarly, because of their narrow activities and social networks, communities tend to maintain fragmentary connections with local residents. Pragmatic, rational and personal interests as well as a trust in narrow social networks characterize the low level of social trust in people and limited communal participation in Lithuania.